

Гісторыя вёскі Навасёлкі

Вёска Навасёлкі вядома з I-ай паловы XIX стагоддзя.

У 1845 годзе Навасёлкі ўваходзілі ў маёнтак Вялікая Свянціца, уладанне Ігната Францавіча Калупайлы ў Ваўкавыскім павеце Гродзенскай губерні. У вёсцы налічвалася 26 двароў, у якіх пражывала 265 жыхароў.

Пасля адмены прыгоннага права памешчык І.Ф. Калупайла, двор якога знаходзіўся ў Свянціцы, пачаў адсяленне сваіх сялян, выдзяляючы ім зямельныя надзелы. Было тры такія адсяленні, у выніку чаго ўзнікла тры новыя населеныя пункты. Навасёлкі ўзніклі ў выніку апошняга трэцяга адсялення. Першыя два пасяленні ўжо атрымалі свае назвы, і таму трэцяе атрымала назву “новае сяло”, ці Навасёлкі.

Першапачаткова пасля адсялення ў вёсцы налічвалася 23 двары. Ім было выдзелена 23 зямельныя ўчасткі плошчай па 16 га кожны. З цягам часу яны былі падзелены на 100 участкаў, якія раздзяляліся межамі. Кожны гаспадар, выгадаваўшы дзяцей, дзяліў сваю зямлю на некалькі частак і аддаваў кожнаму з іх яго частку.

У 1870 годзе вёска ўваходзіць у склад Вяліка-Свянціцкага сельскага таварыства Талачманскай воласці Ваўкавыскага павета. У Навасёлках пражывала 260 жыхароў.

У 1890 годзе вяскоўцы валодалі 528 дзесяцінамі зямлі.

Паводле перапісу 1897 года вёска складалася з 62 двароў, у якіх пражывала 426 жыхароў. Тут працаваў збожжазапасны магазін.

У 1905 годзе насельніцтва вёскі налічвала 450 жыхароў, а ў 1914 – 458.

З восені 1915 года Навасёлкі акупіраваны германскімі войскамі. На занятай тэрыторыі кайзераўцы выкарыстоўвалі нацыянальныя пачуцці беларусаў, каб настроіць мясцовае насельніцтва супраць Расіі.

З 1 студзеня 1919 года вёска знаходзіцца ў складзе Беларускай ССР, у лютым 1919 года – у Літоўска-Беларускай ССР.

У пачатку сакавіка 1920 года польскія войскі Пілсудскага пачалі наступленне на Савецкую краіну, якое спачатку было паспяховым.

Аднак, у ліпені 1920 года Чырвоная армія пасля часовых няўдач вясной разгарнула наступленне Заходняга фронту супраць палякаў. На

дадзеным напрамку польскія войскі сканцэнтравалі вялікія сілы і імкнуліся ўтрымаць свае пазіцыі, але цярпелі паражэнне за паражэннем. Праз ваколіцы Навасёлак у напрамку Свіслачы наступала 27-ая Омская дывізія, якой камандаваў Вітаўт Казіміравіч Путна. У хуткім часе в.Навасёлкі была вызвалена ад акупантаў. Насельніцтва ўрачыста сустракала чырвонаармейцаў.

15 жніўня 1920 года ўтвораны Талачманскі валасны рэвалюцыйны камітэт з цэнтрам у в.Свянціца, у які ўваходзіла і в.Навасёлкі.

Але Чырвоная армія, дайшоўшы да Варшавы, знясіленая шматкіламетровым маршам і вялікімі стратамі, была затрымана і вымушана адступіць.

Фронт зноў з кровапралітнымі баямі прайшоў па тэрыторыі краю. Чырвонаармейцы 429-га палка праз ваколіцы Навасёлак наступалі на Дабраволю. Баі былі жорсткія.

У верасні 1920 года Навасёлкі зноў заняты польскімі войскамі.

18 сакавіка 1921 года паміж Савецкай Расіяй і Польшчай заключаны Рыжскі мірны дагавор, па якому тэрыторыя Навасёлак увайшла ў Ваўкавыскі павет Беластоцкага ваяводства Польшчы і разглядалася як крыніца таннай сыравіны і рабочай сілы. Існавала шмат розных падаткаў і збораў: пазямельны, дарожны, падаходны, страхавы, сеймікавы, гмінны (валасны), паштовы, канцылярскі і інш. За нявыплату падаткаў сялянская ўласнасць

распрадавалася. Пакутавалі сяляне і ад штрафаў, якія самавольна накладваліся памешчыкам ці паліцэйскім.

17 верасня 1939 года Заходняя Беларусь была далучана да Беларускай ССР. У гісторыі вёскі Навасёлкі пачаўся новы перыяд.

3 лістапада 1939 года вёска – у складзе БССР, з 4 снежня 1939 года яна адносіцца да Беластоцкай вобласці, з 15 студзеня 1940 года – у складзе Свіслацкага раёна.

З 12 кастрычніка 1940 года Навасёлкі адносяцца да Велікасельскага сельскага савета, у вёсцы налічвалася 82 двары, у якіх пражывала 387 жыхароў.

Мірнае жыццё жыхароў Навасёлак парушыла Вялікая Айчынная вайна. З першых дзён вайны да сярэдзіны ліпеня 1944 года вёска

акупіравана нямецка-фашысцкімі захопнікамі, у ёй устаноўлены “новы парадак”: тэрыторыя аднесена да Усходняй Прусіі, метады кіравання ўключалі калектыўную адказнасць (калі адзін чалавек парушаў устаноўленыя правілы, адказвала ўся вёска). Для падтрымання “новага парадку” – масавага крывавага тэрору – быў створаны апорны пункт дапаможнай паліцыі службы парадку. З дапамогай паліцыяў праводзіліся вобыскі, арышты і расстрэлы нязгодных з “новым парадкам” камуністаў, актывістаў і патрыётаў.

Нязгодныя з “новым парадкам” жыхары Навасёллак узняліся на барацьбу з фашысцкімі захопнікамі. У навакольных лясах барацьбу з акупантамі вёў партызанскі атрад, які быў створаны ў асноўным з адступаўшых ад лініі фронту савецкіх салдат. Сувязь з ім трымала значная колькасць наваселькаўцаў.

З успамінаў Настасі Кірылаўны Баўфалік: “Ішоў 1942 год. Ліпень. Недалека ад вёскі Навасёлкі, прыкладна за 1,5 – 2 км (урочышча Барцё), знаходзілася партызанская зямлянка. Там было 30 – 35 чалавек партызан. У асноўным гэта былі савецкія салдаты, якія ў пачатку вайны апынуліся ў палоне. Ім было дазволена жыць у вёсцы і працаваць на гаспадарцы ў мясцовых жыхароў, але пры гэтым яны павінны былі стаць на ўлік у солтыса. Потым паступіў загад, каб яны з’явіліся ў Мсцібава ў паліцыю. Тыя, хто прыйшоў, былі арыштаваны і адпраўлены ў канцлагер, астатнія пайшлі ў партызаны. Сярод іх знаходзіўся Аляксей Андрыянавіч Дышлівы. Партызанская група падарвала некалькі мастоў, забіла шмат фашыстаў (рабілі гэта, адыходзячы далей ад зямлянкі). З групай падтрымлівалі сувязь камсамольцы з вёскі: Барадзюк Іван Канстанцінавіч (1922 года нараджэння), Паляшчук Сцяпан Васільевіч (1923 года нараджэння), Радзівонік Іван Ігнатавіч (1923 года нараджэння) і інш. Яны насілі партызанам прадукты, дапамагалі зброяй.

Але, на бяду, у групе з’явіўся здраднік. Партызаны гэта прыкмецілі і сталі за ім сачыць, хацелі ад яго пазбавіцца, а той зразумеў і пачаў уцякаць.

Была нядзеля, ранак. У тым жа лесе, кіламетры за 2 ад зямлянкі (урочышча Купрашоўка), мужчыны пасвілі коней. З імі былі юнакі Паляшчук Сямён і Радзівонік Ваня. Пачуўшы страляніну ў лесе, хлопцы кінуліся туды. Ubачыўшы іх, здраднік выстраліў спачатку ў аднаго, а потым у другога. Падбеглі партызаны, але было позна – 19-гадовыя Сцяпан і Ваня былі мёртвыя.

Солтыс заявіў у жандармерыю аб здарэнні. На наступны дзень чакалі карнікаў з аблавай. Даведаўшыся пра гэта, Ваня Бурдзюк паспяшаўся апавясціць партызан. Папярэдзіўшы аб небяспецы, ён вяртаўся дамоў, але не паспеў. Немцы ўжо выйшлі на аблаву. Хлопец вырашыў схаватца ў жыцце, але ў ворагаў былі сабакі, якія яго знайшлі...

Ваню прывезлі ў вёску. Прозвішча сваё ён не назваў. Немцы сталі пытаць у людзей. Тыя, канешне, не апазналі.

Прывезлі яго ў дом, зрабілі вобыск, знайшлі бялізну, што маці мыла партызанам. І маці, і бацьку разам з Ванем павезлі ў Гарнастаевічы. Там стаялі карнікі.

Везлі на фурманках, на першай – Ваню, на другой – бацьку, на трэцяй – маці. На кожнай было па тры немцы, на апошняй – возчык і адзін немец. Праязджаючы праз Новіны, немец з апошняй фурманкі штурхнуў маці і загадаў: “Уцякай!”. Яна не ведала, што рабіць, але схавалася ў кусты. Потым пачалася страляніна, але ў процілеглы бок. Ёй удалося схавацца.

Ваню з бацькам прывезлі ў Гарнастаевічы. У пакоі былога панскага палаца іх страшна катавалі. Усе сцены ў ім былі запырсканы крывёю. Потым іх вывезлі каля Гарнастаевіч на прыгорак і працягвалі катаваць. Ваню на спіне выразалі крыж, бацьку пілавалі шыю нажовачнай пілою. Калі яны страцілі прытомнасць, расстралялі. Так, выратаваўшы 30 партызан, загінуў Ваня Бурдзюк, не дажыўшы пяць дзён да свайго дваццацігоддзя.

Маці яго, Настасся Сцяпанаўна, хавалася два месяцы ў партызанскім атрадзе ў Замкавым лесе. Партызаны ўгаворвалі яе забраць з сабой дзяцей, 16-гадовую Люду і 10-гадовага Вову, але яна пабаялася.

Аднойчы яна прыйшла дамоў, каб забраць сваіх дзяцей, але тут як тут фашысты. Забілі жанчыну на яе ж падворку.

... Навасёлкам пагражала небяспека. Немцы перадалі солтысу, што вёску трэба спаліць разам з людзьмі, бо яны маюць сувязь з партызанамі. Выратавалася вёска цудам. Усе жыхары ведаюць, што здарылася так, дзякуючы Чурыку Якаву Міхайлавічу. Ён працаваў шафёрам у Ваўкавыску, вазіў нейкага важнага немца. Той выпрасіў кагосьці не паліць вёску, але патрэбен быў выкуп. І вось сабралі, хто што меў: цэлую машыну курэй, гусей, яек, масла, сала. Але гэта не ўсё. Немцы загадалі сабрацца моладзі ад 16 гадоў і старэйшым і адразу забралі 38 чалавек, якіх потым вывезлі ў Германію. Ноччу забралі 12 жыхароў, якія яшчэ падтрымлівалі сувязь з партызанамі. Тызень іх катавалі, потым забілі каваля, які рамантаваў зброю для партызан і дапамагаў прадуктамі, а яшчэ Палешчука Кірылу Мікалаевіча і Самсоніка Сяргея Канстанцінавіча. Праз два месяцы забілі жонку Сяргея Канстанцінавіча – Марыю Іосіфаўну, пакінуўшы сіротамі малых дзяцей: дзевяці гадоў і паўтарагадовае...”.

Набліжаўся час вызвалення нашай тэрыторыі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Савецкія войскі з жорсткімі баямі імкліва рухаліся на захад. Каб спыніць іх наступленне, гітлераўцы перакінулі сюды свежыя сілы. Яны занялі вышыні на ўсходзе Свіслаччыны і

сустрэлі наступленне савецкіх войск арганізаваным агнём. Але націск войск Чырвонай арміі стрымаць было немагчыма.

15 ліпеня 1944 года савецкія салдаты ступілі на свіслацкую зямлю. Пачалося вызваленне раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

Тэрыторыю Навасёлак вызвалялі воіны 217-ай Унечскай ордэнаў Леніна, Чырвонага Сцяга, Суворова II ступені стралковай дывізіі (камандзір палкоўнік Мікалай Паўлавіч Масонаў).

У ноч на 14 ліпеня 1944 года сапёры-чырвонаармейцы абяшкодзілі міны і абазначылі праходы. На досвітку загрымела кананада і ўключыліся мінамётныя роты батальёнаў дывізіі. Бой быў адчайны, савецкія салдаты наступалі ў адну лінію. Фашысты шалёна супраціўляліся, але бачачы, што савецкія войскі рухаюцца наперад, яны пачалі адыходзіць.

З баявога загада штаба 217-ай Унечскай ордэнаў Леніна, Чырвонага Сцяга, Суворова II ступені стралковай дывізіі:

“15.7.1944 г.

1. Праціўнік, прыкрываючыся танкамі і самаходнай зброяй, з баямі адыходзіць у заходнім напрамку.

2. 217-ая стралковая дывізія пасля фарсіравання р.Рось і прарыву абароны праціўніка на ўчастку Хацькоўцы праследуе праціўніка ў напрамку в.Вялікае Сяло, маючы бліжэйшай задачай авалодаць гаем на паўднёвы захад ад в.Хацькоўцы, в.Навасёлкі, а далей Палонкай, Агароднікамі і выйсці на рубяж Ятвеск – Глушкі 15.7.1944г...”.

На вызваленай тэрыторыі, нягледзечы на ваенныя цяжкасці і разбурэнні, спраўна і арганізавана адраджалася і ўсталёўвалася савецкая ўлада.

Наладжванне мірнага жыцця ішло ў даволі складанай абстаноўцы. Мірнай працы ў першыя пасляваенныя гады перашкаджалі банды, што дзейнічалі ў навакольных лясах. Сваю дзейнасць актыўна вяло польскае нацыяналістычнае падполле і атрады Арміі Краёвай (акаўцы). Тэрыторыя вакол Навасёлак уваходзіла ў Ваўкавыскі абвод. На мірнае насельніцтва наводзілі жах бандыты брыгады “Жагеў”, створанай у лютым 1945 года, якая налічвала больш за 20 чалавек і дзейнічала ў наваколлі Навасёлак.

Рашучую барацьбу з бандытамі вялі супрацоўнікі райаддзела міліцыі, добраахвотнікі. Ад рук бандытаў у баі з акаўцамі недалёка ад Навасёлак загінулі ўчастковы ўпаўнаважаны Свіслацкага РАУС Васіль Мікітавіч Кунец, начальнік Свіслацкага райаддзела міліцыі П.В.Зайцаў, супрацоўнікі міліцыі Сцяпан Цімафеевіч Бажанаў і Іван Іосіфавіч Мілешка, пагранічнік 4-га пагранатрада Ната Аксімісонавіч Карабаеў, супрацоўнік раённага аддзела дзяржбяспекі Віктар Ляпёшкін, баец знішчальнага батальёна Семаковіч.

Польскае нацыяналістычнае падполле было знішчана войскамі НКДБ БССР у студзені 1947 года, але рэшткі падпольнай сеткі перайшлі на нелегальнае становішча, існавалі і дзейнічалі дробнымі групамі або ў адзіночку. Апошняя буйная аперацыя па ліквідацыі рэштак Ваўкавыскага абвуду адбылася 20 сакавіка 1953 года. Главар банды А.Копач быў арыштаваны (усяго за 1947 – 1953 гг. органамі МДБ арыштавана звыш 190 акаўцаў).

Дакументы сведчаць.

Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел Свіслацкага раёна на 1 студзеня 1947 г.

Уваходзілі наступныя сельсаветы:

Цэнтр сельсаветаў

...Велікасельскі в. Вялікае Сяло

Вёска Навасёлкі – у складзе Велікасельскага сельсавета.

У 1948 – 1950 гг. была праведзена калектывізацыя сельскай гаспадаркі. Ва ўсіх населеных вёсках былі арганізаваны калгасы.

У 1950 годзе арганізаваны калгас “Ніва” у в.Навасёлкі (старшыня П.Е.Хамчук).

У 1951 годзе пачалося паэтапнае ўзбуйненне калгасаў і ў 1952 годзе калгас “Ніва” далучаны да калгаса імя Вышынскага.

У 1959 годзе ў Навасёлках пражывала 272 жыхары.

Хроніка адміністрацыйна-тэрытарыяльнага падзелу Свіслацкага раёна

3 рашэння аблвыканкама № 648 ад 12 кастрычніка 1960 г.

Велікасельскі сельсавет, у які ўваходзіла в.Навасёлкі, скасаваны і яго тэрыторыя аднесена ў склад Палонкаўскага сельсавета.

3 рашэння аблвыканкама № 639 ад 2 снежня 1961 г.

...Палонкаўскі сельсавет перайменаваны ў Вердаміцкі з цэнтрам у в.Вердамічы. Вёска Навасёлкі з 1961 года ўваходзіць у склад Вердаміцкага сельсавета.

З 1964 года вёска Навасёлкі ў складзе саўгаса “Велікасельскі”.

У 1970 годзе ў вёсцы пражывае 203 жыхары.

27 красавіка 2001 года саўгас “Велікасельскі” рэарганізаваны ва ўнітарнае сельскагаспадарчае прадпрыемства “Саўгас “Велікасельскі”, з

цэнтрам у в.Вялікае Сяло. Навасёлкі адносяцца да ўнітарнага сельскагаспадарчага прадпрыемства “Саўгас “Велікасельскі”.

У 2003 годзе тут знаходзіцца 37 гаспадарак, у якіх пражывае 75 жыхароў.

У 2015 годзе ў Навасёлках знаходзіцца 21 гаспадарка з колькасцю насельніцтва 32 чалавека.

У 2017 годзе ў Навасёлках – 21 гаспадарка з колькасцю насельніцтва 30 чалавек, а ў 2020 годзе колькасць гаспадарак паменшылася да 15, колькасць насельніцтва – да 20 чалавек.

У 2022 годзе ў Навасёлках знаходзіцца 13 гаспадарак, пражывае 18 чалавек.

